

Remiss: Säkerhet och tillgänglighet vid val SOU 2021:96

Vännäs kommun yttrar sig över utredningen Säkerhet och tillgänglighet vid val, SOU 2021:96.

Vännäs kommun anser att utredningen har lämnat många bra förslag på förbättringar för valens genomförande, men även förslag som ur dels ett verksamhetsperspektiv är svårhanterliga, dels förslag som tyder på en vilja att göra en synlig förändring, utan att ta i beaktande om förändringen verkligen är en förbättring. Flera av förändringarna överför även kostnaden från staten till kommunerna. Nedan kommer de delar i utredningen som kommunen har synpunkter på redogöras för.

Valmyndigheten får ett övergripande och sammanhållande ansvar för säkerhetsfrågorna

Vännäs kommun anser att det är bra att säkerhetsfrågorna ges ett större utrymme och att de lyfts fram på ett annat sätt än tidigare. Många delar i förslaget är bra. Tydligare och enklare hantering av rapportering av incidenter, särskilt mindre incidenter, är önskvärt. Att valmyndigheten ska ansvara för detta är ett bra förslag. Vi anser dock att det kan tillkomma svårigheter om lagen ska utformas enligt följande sammanfattning från utredningen *"Detaljerade krav på säkerhet och hur myndigheterna inom valadministrationen ska arbeta med säkerhet i val bör kunna beskrivas genom råd och rekommendationer"*. Det finns alltid en risk med alltför mycket detaljstyrning och även om ambitionen är bra, så riskerar detta att orsaka orimliga krav på kommunerna, särskilt de mindre kommunerna, då många av råden ofta anpassas till större kommuner med andra förutsättningar och utmaningar. Som ett exempel kan vara ett råd om att inte åka kollektivt med förtidsrösterna. I många kommuner finns det inte inomkommunal kollektivtrafik. Exemplet är kanske inte helt klockrent men visar tydligt på hur olika förutsättningar det är i de 290 kommunerna. Att valmyndigheten arbetar med säkerhetsskydd, att de håller utbildningar i detta och att de kan ge goda exempel är något vi ser som positivt men när det

kommer säkerhetsregler, eller andra regler, som är alltför främmande från verkligheten i många kommuner, finns det en risk att man missar de riktiga riskerna för att höjd ska tas för risker som inte är relevanta där. Rapporten har bemött detta i delen om att valmyndigheten *inte* bör ges föreskriftsrätt utan endast ge råd och rekommendationer. Erfarenhet visar dock att även råd och rekommendationer i många fall tolkas som föreskrifter. Inom vissa områden, som incidentrapportering och samordning mellan andra säkerhetsmyndigheter kan det finnas ett större behov av samordning medan det inom andra områden måste finnas möjlighet till lokala variationer och ett utgångsläge att alla lokala och regionala valmyndigheter tänker på säkerhetsaspekterna utifrån sina lokala förhållanden.

Angående utbildning i säkerhetsfrågorna så anser Vännäs kommun att Länsstyrelsen och Valmyndigheten har bäst kunskap i den frågan. Om båda myndigheterna bedömer att ansvaret för utbildning i säkerhetsfrågor bör hanteras av Valmyndigheten bör det väga tyngre än utredningsgruppens tankar om att Länsstyrelsen ska ansvara för detta. Om utredningen menar att Valmyndigheten ska ha det övergripande och sammanhållande ansvaret för säkerhetsfrågorna är det rimligt att det även är den myndigheten som ansvarar för utbildning inom det området, dels för att säkerställa att den är likvärdig över hela landet. Säkerhetsfrågorna bör vara av övergripande karaktär och därför bör utbildningen ligga på den övergripande myndigheten.

En rutin för incidentrapportering

Vännäs kommun är mycket positiv till att en sådan rutin tas fram. Det bör vara enkelt för de lokala valmyndigheterna att rapportera in incidenter. Det är lätt hänt att särskilt de mindre incidenterna inte rapporteras in i nuvarande system då det kan vara oklart att se om det är något som ska rapporteras. Vi ser även positivt på att allmänheten ska kunna rapportera in incidenter och ser gärna att den lokala administrationen får ta del av dessa rapporter i ett tidigt skede för att kunna åtgärda eventuella felaktigheter. Det bör dock inte åläggas krav på tung hantering för de lokala valmyndigheterna under pågående valperiod. Vännäs kommun ställer sig helt bakom utredningens förslag och bedömning i denna fråga, både avseende valadministrationens incidentrapportering och allmänhetens möjligheter att rapportera.

Överklagande av val

Vännäs kommun ställer sig positiv till att krav om identifiering på klagande ska kunna ställas vid överklagan. Vi ser att detta är en

tryggare hantering då risken för "falska" överklaganden, enkom i syfte att underminera valsystemet, kommer att minska. Det ser vi som positivt. Vi ser även positivt på att valmyndigheten tar fram förslag på mallar som kan användas vid överklagande, även om vi inte anser att dessa ska vara tvingande. Däremot kan de vara till hjälp för många. Vännäs kommun anser dock *inte* att en återgång till den gamla ordningen om var överklagan ska skickas är lämpligt. Det ställer högre krav på de lokala valmyndigheterna och ökar risken att ärenden behandlas olika över landet. Med tydligare information om vad överklagan innebär, blanketter som kan användas och en tydlig och enkel incidentrapportering för allmänheten tror vi att antal formella överklaganden kommer att minska. Det viktigaste här är att incidentrapporteringen blir enkel och att det finns möjlighet för de lokala valmyndigheterna att korrigera eventuella felaktigheter. Till skillnad mot överklaganden bör väljare ges möjlighet att vara anonyma i incidentrapporteringen, men även kunna välja att fylla i sina uppgifter för eventuell direkt återkoppling.

Valobservatörers status

Vännäs kommun har ingen åsikt om denna del.

Väljargrupper med svårighet att utnyttja sin rösträtt

Ambulerande röstmottagning för flera

Vännäs kommun ser att det kan vara bra att utöka ambulerande röstmottagning till flera grupper för att i viss mån motsvara de som har möjlighet till budröstning. Vi anser dock fortfarande att kommunala bud var en bättre lösning än dagens ambulerande röstmottagare. I större kommuner kan det finnas fog för en ambulerande röstmottagning, men i kommuner med få väljare, är det få som nyttjar denna möjlighet och det kunde med enkelhet bemötas av de kommunala buden. Den ambulerande röstmottagningen har i stället försvårat arbetet något.

Valmyndigheten föreslår att lantbrevbäraren inte längre ska ta emot budröstning utan det ska bli ett ansvar för de lokala valnämnderna genom ambulerande röstmottagning. Som främsta skäl använder de att det är förenat med en hög kostnad att anlita Postnord. Vi förstår denna synpunkt *men* Valmyndigheten förbiser kostnaderna för de lokala valnämnderna när de ska ta över denna uppgift. I många kommuner, främst utanför storstadsområden, finns större delar av kommunen längs med en lantbrevbärlinje, möjligen med undantag för centralorten. För att lämna budröst med annan än Posten ska den röstande uppfylla vissa förutsättningar som gör det praktiskt svårt att

ta sig till röstlokal. För att lämna budröst med Posten räcker det att bo längs med en lantbrevbärrlinje, det vill säga, du behöver inte ha något som gör det svårt att ta dig till röstlokal för att kunna budrösta med hjälp av Postnord. Det riskerar att göra det mer betungande för den lokala valadministrationen när ambulerande budröster ska kunna hämtas i hela kommunen, från personer som inte har någon direkt svårighet att ta sig till vallokalen annat än att det kan vara bekvämt att rösta hemifrån. Kostnaden stjäls över från Valmyndigheten till kommunen. Det bidrar även till ökade utsläpp då det finns risk att den ambulerande röstmottagningen får åka tiotals mil för att ta emot röster, när Postnord redan åkt den vägen och skulle kunna tagit emot denna. Många kommuner i Sverige, särskilt i den nordliga delen av landet, är ytstora, med låg befolkningstäthet. Valmyndigheten har möjligen dålig kunskap om detta då de lagt sitt förslag till utredningen.

Valmyndigheten har uppgett att endast 910 personer röstade med lantbrevbärare vid 2018 års val. I vår kommun låter det främmande med så pass lågt röstdeltagande från lantbrevbärare. I Vännäs nyttjas lantbrevbärare som bud i högre grad än vad ambulerande röstningsmottagning gör. Vår erfarenhet är att merparten av väljare som inte röstar i röst- eller vallokal gör det genom att anhöriga/vårdpersonal agerar bud eller i viss utsträckning med hjälp av Postnord. Ambulerande röstmottagning har i vår kommun endast varit efterfrågat i tätorten (i liten omfattning) där det inte finns lantbrevbärare. Budröster genom lantbrevbärare har inte analyserats om väljaren utan större svårighet skulle ha kunnat ta sig till vallokalen eller ej.

Utifrån erfarenheten i vår kommun om ambulerande röstmottagning anser vi att det är viktigt att det inte blir för långtgående krav på detta. Vännäs kommun ser det som positivt att förenkla för väljare som har svårigheter med att ta sig till/rösta i vallokal men menar att det ibland försvårar kommunernas arbete när likadana riktlinjer för hanteringen av när/var något finns ska tillämpas likadant i landet. Utredningen menar bland annat att Valmyndigheten ska samla in information om när kommunerna erbjuder ambulerande röstmottagning. Vi ser gärna att valmyndigheten tillhandahåller information om var väljaren ska vända sig för detta, men att kommunerna utifrån sina förutsättningar, till exempel antal väljare, ska fortsatt ha möjlighet att anpassa sin verksamhet utefter de lokala behoven. Fler riktlinjer kan leda till försämrad tillgänglighet, fram för allt i mindre kommuner.

Vännäs kommun förordar att lantbrevbäraren ska ha kvar möjligheten att ta emot budröster. I andra hand föreslår vi att det inte ska vara möjligt att lämna budröster utifrån förutsättningen att

väljaren bor längs med en lantbrevbärrlinje, utan samma förutsättningar som för att lämna budröster med anhörig/vårdpersonal ska råda. Det vill säga att den ambulerande röstmottagningen ska vara till personer som på grund av ålder, funktionsnedsättning eller annat liknande har svårighet att ta sig till vallokal och inte till alla personer som bor längs med en lantbrevbärrlinje. Utredningen pekar på svårigheten med att "alla och envar" skulle ges möjlighet att rösta med ambulerande röstmottagning och att det skulle få betydande konsekvenser. I vallagen kap 7 § 4 andra stycket står det följande: Dessutom får följande väljare budrösta:

1. väljare som betjänas av Postnord Group AB:s lantbrevbärrare, i den utsträckning som följer av 3 kap. 7 §.

I många kommuner innebär det att en större del av befolkningen har denna möjlighet. Även om de inte nyttjat den i stor utsträckning finns inget som hindrar dem från att göra det. Utredningen har helt förbisett detta, och visar återigen på bristande kunskap om förhållanden i mindre befolkningstäta kommuner. I post- och telestyrelsens rapport över "svensk postmarknad 2021" (PTS-ER-2021:10) framgår det att det finns cirka 850 000 avlämningsställen som har lantbrevbärring. Ca 250 000 av dessa är i tätort (minst 2 000 inv.) medan ca 600 000 av dessa är utanför tätort. Ett avlämningsställe kan till exempel vara ett hushåll, som består av flera personer över 18 år som är röstberättigade. Presumtivt skulle alltså långt över en miljon väljare kunna rösta med ambulerande röstmottagning med det enda skälet att de bor efter en lantbrevbärrlinje. För många kommuner innebär det i princip "alla och envar" som utredningen menar skulle få betydande konsekvenser.

För övriga grupper som utredningen föreslår ska kunna rösta med ambulerande röstmottagning ser vi inget hinder *men* vi ser även att dessa grupper ska kunna rösta med budröst. Vi anser att väljaren ska välja om hen vill rösta med bud eller ambulerande röstmottagare precis som idag gäller för äldre, sjuka och funktionsnedsatta. Om utredningen menar att budröst ska förekomma för vissa grupper så utgår vi från att utredningen anser att budröst är ett fullgott alternativ till att fysiskt rösta i röst- eller vallokal. Och om budröst anses vara ett fullgott alternativ finns det ingen anledning till att det alternativet inte skulle vara fullgott även för de föreslagna utökade grupperna som har betydande svårigheter att ta sig till röst- eller vallokal.

Utlandssvenskar

Vännäs kommun har inga synpunkter på delen om utlandssvenskar i utredningen.

Digitala röstkort

Utredningen menar att Valmyndigheten anser att det är ett svårt och tidskritiskt moment att producera röstkorten och att upphandla tryckeri som klarar detta samt att distributionen av röstkort kan bli en större utmaning vid kommande val för Postnord. Distributionens större utmaningar utgår vi härrör från Postnords förändrade utdelningsfrekvens som de själva initierat.

Utredningen föreslår att röstkorten i stället ska skickas digitalt till alla röstberättigade med en digital epostbrevlåda. För att kunna förtidsrösta krävs att väljaren har sitt röstkort i fysiskt format, inte enbart digitalt. Uppemot hälften av väljarna förtidsröstar och andelen ökar med några procentenheter för varje val. Ansvaret för att ta fram röstkorten i fysiskt format lämnas därmed över på respektive valnämnd, som därmed får ytterligare arbetsmoment i röstningslokalen. Varje tillkommande arbetsmoment kräver mer resurser, vilket gör att det blir en högre kostnad för varje kommun. Däremot anser Vännäs kommun att det *kan* finnas fog för att sända röstkort till utlandssvenskar via digital brevlåda utifrån de förutsättningar som anges i utredningen. Det kräver dock att väljaren har tillgång till en skrivare för att kunna skicka sin röst. På ambassader och särskilda röstmottagningsställen i utlandet torde det inte vara samma omfattning väljare som det är i de kommunala röstningslokalerna, varför det är mindre resurskrävande att skriva ut röstkorten där, än i röstlokal inom landet.

Vännäs ser att det finns viss minskad klimatpåverkan i att skicka alla röstkort digitalt, främst gäller det vid distributionen. En stor andel av röstkorten behöver ändå skrivas ut vilket gör att klimatpåverkan i den delen inte är lika markant. Däremot är röstkortens klimatpåverkan långt i underkant i jämförelse med alla röstsedlar som produceras och inte använts. Skulle utredningen mena allvar med att denna förändring görs av klimathänsyn borde en ordentlig genomlysning av hur man kan förändra röstsedelssystemet i stället ha genomförts. De flesta väljare kommer att behöva få sina röstkort utskrivna i röstlokalen, eller avskrivna på ett papper. Kostnaden för detta arbetsmoment på rutinbasis, till skillnad mot undantagsvis som i dagsläget, är enorm, och hamnar på kommunernas valnämnder i stället för centralt på valmyndigheten. Detsamma gäller vid adresskort som då ska fyllas i för varje väljare. *”Utredningen bedömer att förslaget i sig inte föranleder några direkta kostnadsökningar för kommunerna”.*

Dessutom tenderar de digitala röstkorten att förvirra väljare, då det finns en risk att väljare kan glömma att rösta, eller glömma bort att de

redan röstat och göra det igen då de inte har det fysiska röstkortet som en påminnelse.

En annan möjlig väg att hantera utskick av fysiska röstkort kan vara att ändra tiden när röstlängden fastställs. Utredningen har inte benämnt den möjligheten utan enbart prövat en väg. Det finns troligen även andra möjligheter som skulle behöva utredas vidare i stället för att göra en ”enkel, synlig” åtgärd som ger sken av att vara framåtsyftande och digital medan den i själva verket inte är det. Om Postnord har svårigheter att leverera inom tidsramen kan det finnas anledning att se över om man ska förlänga antal dagar innan val när röstlängden fastställs, eller förkorta tiden att förtidsrösta. Kan Valmyndigheten använda sig av flera olika tryckerier för att trycka röstkortet? Då alla invånare inte har digital brevlåda krävs det ändå en insats av Postnord att leverera resterande röstkort inom föreskriven tid, kommer de att kunna hantera detta då? I utredningen står det *”Utdelningen av reguljär post tar dessutom väsentligen längre tid än en digital försändelse. Detta påverkar både inrikes boende väljares och utlandssvenskars möjlighet att få sitt röstkort tillhanda i tid till röstningen.”* Innebär utredningens förslag med andra ord att de väljare som inte har digital brevlåda, inte kommer att få sina röstkort i tid? Kravet som råder nu är att alla väljare ska ha fått sina röstkort tills förtidsröstningen börjar. Om merparten av väljare får sina röstkort digitalt finns det risk att kravet för de som får dem fysiskt, minskar, och att de får sina röstkort senare. På detta sätt slår man ut olika grupper, till exempel personer med olika funktionsnedsättningar och äldre, som i högre grad än andra inte har digital brevlåda. I utredningen har det tidigare redogjorts för förändringar som behöver göras för att anpassa till exempel vallokaler för dessa väljare. Det är som att utredarna glömmer bort vad de skrivit tidigare när de ger med ena handen och samtidigt tar något större med andra handen.

Vännäs kommun tar kraftigt avstånd från ett införande av digitala röstkort till *inrikes boende väljare* och menar att det skulle försämra tillgängligheten för många väljare, och bidra till resurskrävande arbete och stora kostnadsökningar för de lokala valnämnderna, däremot har kommunen ingen åsikt avseende digitala röstkort till utrikes boende väljare.

Övergripande synpunkter

I helhet visar utredningen på mycket detaljstyrning, tex tillhandahållande av förstoringsglas, extra belysning, exakt hur kommunen ska utforma sin vallokal, mm. Vi anser att varje valnämnd kan anpassa sin verksamhet bäst själv och vänder oss emot denna

styrning på detaljnivå. På samma sätt kommer det hela tiden ökade krav på val- och röstningslokalerna. Vi anser självklart att alla väljare ska ha möjlighet att rösta, samtidigt får inte kraven bli så långtgående att det är nästintill omöjligt att hitta lämpliga vallokaler inom kommunens område. Det är en svår balansgång, hur ambitionen att underlätta för olika väljargrupper ibland kan krocka med möjligheterna till fysiska lokaler. Förslaget om att valmyndigheten ska ge rekommendationer och förslag ser vi som positivt men känner ändå viss oro för att det inom ett val eller två blir obligatoriskt och inte längre bara råd.

Hantering av valsedlar med punktskrift och hur dessa ska bedömas vid valnattens räkning finns det redan rutiner för i utbildningsmaterialet från Valmyndigheten. Flera av förslagen utredningen tar upp indikerar att utredningen inte har kunskap om aktuellt läge alternativt lämnar förslag om redan befintliga möjligheter för att ge sken av att utredningen har tagit fram nya idéer. Angående hjälpmedel för synskadade är Vännäs kommun positiva till att sådana tas fram, men ser svårigheter att dessa ska tillhandahållas i varenda val- och förtidsröstningslokal i hela landet. Det finns en risk att det blir en hög kostnad och en orimlig hantering och att det leder till att framför allt antalet förtidsröstningslokaler minskar. Andra överväganden om tillgängligheten till dessa bör övervägas.

Sammanfattningsvis kan Vännäs kommun konstatera att merparten av förslagen är mindre åtgärder som visar en stor grad av detaljstyrning som kan ge svårigheter för många lokala valnämnder att hantera. Vännäs kommun ser positivt på förenklade rutiner till incidentrapportering, både för den lokala valadministrationen och för väljare i allmänhet och ett övergripande ansvar för säkerhetsfrågor. Vännäs kommun ser mycket negativt på den föreslagna förändringen om att ta över Postnords ansvar för ambulerande budröstning längs med lantbrevbärrlinje. Vännäs kommun ser positivt på att utöka antalet väljare som har möjlighet att rösta med bud, men anser att det är negativt att förslagen endast omfattar ambulerande bud och inte traditionell budröstning. Vidare anser kommunen att förslaget om digitala röstkort för inrikes boende är väldigt ogenomtänkt och något som skulle få väldigt stora negativa konsekvenser i förtidsröstningslokalerna, och ta enorma resurser i anspråk. För väljarna blir det också en otydlighet.

Karolina Johansson, kommunchef